

ΑΠΟ ΤΟ 1967

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΑ ΘΕΜΑΤΑ ΕΞΕΤΑΣΕΩΝ 2010

A1. Μετάφραση

Η αρετή λοιπόν αναφέρεται σε συναισθήματα και πράξεις, στις οποίες η υπερβολή και η έλλειψη αποτελούν λάθος και κατακρίνονται, ενώ το μέσον επαινείται και είναι το ορθό· και τα δύο αυτά αποτελούν γνώρισμα της αρετής. Η αρετή λοιπόν είναι μια μεσότητα, αφού βέβαια στοχεύει στο μέσον. Επιπλέον (:εκτός αυτού) η αποτυχία μπορεί να γίνει με πολλούς τρόπους [γιατί το κακό και το άπειρο πάνε μαζί (γιατί το κακό είναι γνώρισμα του άπειρου) όπως υπέθεταν (δίδασκαν) οι Πυθαγόρειοι, ενώ το καλό ανήκει στο πεπερασμένο], η επιτυχία όμως μπορεί να γίνει με έναν μόνο τρόπο (γι' αυτό και το ένα είναι εύκολο και το άλλο δύσκολο, εύκολο είναι το να αποτύχουμε στο σκοπό μας, και δύσκολο το να πετύχουμε το σκοπό μας)· και γι' αυτούς τους λόγους λοιπόν η υπερβολή και η έλλειψη είναι χαρακτηριστικό γνώρισμα της κακίας, ενώ η μεσότητα αποτελεί γνώρισμα της αρετής· γιατί καλοί θα μπορούσαμε να γίνουμε μ' έναν μόνο τρόπο, κακοί όμως με πολλούς τρόπους.

B.1.

Στην αρχή του κειμένου ο Αριστοτέλης διατυπώνει ένα συλλογισμό και καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η αρετή είναι μεσότητα. Στη συνέχεια, παραθέτει και άλλα στοιχεία όσον αφορά την υπερβολή και την έλλειψη (άκρα), που θα ενισχύσουν την παραπάνω άποψη του.

Αυτό το επιχειρεί κάνοντας μια αναφορά στη θεωρία των Πυθαγορείων για τις αντίθετες –μεταξύ τους–δυνάμεις που κυβερνούν τον κόσμο. Σύμφωνα με τη διδασκαλία τους, το αγαθόν είναι σύστοιχο π.χ. με το φῶς, το δεξιόν, το ἔν, το πέρας ενώ το κακόν είναι σύστοιχο με το σκότος, το ἄριστερόν, το πλήθος, το ἄπειρον. Ο Αριστοτέλης, αξιοποιώντας τη διδασκαλία των πυθαγορείων αλλά και τον άγνωστης προέλευσης στίχο «ἔσθλοί μὲν γὰρ ἀπλῶς, παντοδαπῶς δὲ κακοί»

παρουσιάζει τη βασική αντίθεση ανάμεσα στην κακία-σφάλμα και την αρετή-σωστό, χρησιμοποιώντας πλήθος αντιθέσεων, με τα αντίστοιχα ζεύγη των αντιθετικών συνδέσμων μέν-δέ.

Το σφάλμα-κακία (ἀμαρτάνειν) έχει τα εξής χαρακτηριστικά: μπορεί να γίνει με πολλούς τρόπους (τό μέν ἀμαρτάνειν πολλαχῶς), γι' αυτό άλλωστε το κακό σχετίζεται με το άπειρο (τό κακόν τοῦ ἀπειρου), είναι εύκολο να γίνει (καί τό μέν ῥάδιον), αφού είναι εύκολο να αποτύχει κανείς στο σκοπό του (ῥάδιον τό ἀποτυχεῖν τοῦ σκοποῦ). Γι' αυτούς τους λόγους η υπερβολή και η έλλειψη είναι χαρακτηριστικά της κακίας (τῆς μέν κακίας ἡ ὑπερβολή καί ἡ ἔλλειψις). Επομένως, με πολλούς τρόπους μπορούμε να γίνουμε κακοί (παντοδαπῶς κακοί).

Αντίθετα, το σωστό-αρετή (κατορθοῦν) έχει τα παρακάτω χαρακτηριστικά: είναι ορισμένο, συγκεκριμένο (τό ἀγαθόν τοῦ πεπερασμένου), μπορεί να πραγματοποιηθεί με έναν μόνο τρόπο (τό δέ κατορθοῦν μοναχῶς) γι' αυτό θεωρείται δύσκολο (τό δέ χαλεπόν), κι επομένως είναι δύσκολο να πετύχει κάποιος το στόχο του (χαλεπόν δε το ἐπιτυχεῖν). Η μεσότητα λοιπόν είναι χαρακτηριστικό της αρετής (τῆς δέ ἀρετῆς ἡ μεσότης) κι επομένως μπορούμε να γίνουμε «ἀγαθοί» μόνο με έναν τρόπο (ἐσθλοί μέν γάρ ἀπλῶς).

Ο συλλογισμός του Αριστοτέλη καταλήγει στο ίδιο συμπέρασμα με αυτό των Πυθαγορείων, ότι δηλαδή η υπερβολή και η έλλειψη είναι γνωρίσματα της κακίας, ενώ η μεσότητα είναι γνωρίσματα της αρετής.

B.2.

Στο συγκεκριμένο απόσπασμα ο Αριστοτέλης καταλήγει στον ορισμό της αλλαγής, έχοντας συγκεντρώσει όλα τα στοιχεία που σταδιακά αναφέρθηκαν στις προηγούμενες ενότητες.

Αρχικά, προσδιορίζει το προσεχές γένος της αρετής, την «ἐξιν». Η αρετή είναι «ἐξίς», δηλαδή η καλή ή κακή στάση απέναντι στα πάθη, η οποία διαμορφώνεται με την επανάληψη όμοιων ενεργειών. Έτσι το άτομο βρίσκεται σε μια τέτοια διαρκή κατάσταση, ώστε να ενεργεί με ένα μόνιμο και σταθερό τρόπο. Είναι προφανές ότι μόνο οι καλές ἐξεις έχουν να κάνουν με την αρετή.

Στη συνέχεια, διευκρινίζεται ότι η «ἐξίς» είναι «προαιρετική», δηλαδή επιλέγεται ελεύθερα από τον άνθρωπο. Προαίρεση είναι η εκλογή που δε γίνεται τυχαία ή επιπόλαια από τον άνθρωπο, αλλά ύστερα από λογική και ώριμη σκέψη. Επανειλημμένα υπογραμμίζεται από τον Αριστοτέλη η σημασία της προαιρέσεως για την ύπαρξη της αρετής. Σε άλλο χωρίο διαβάζουμε τους αναγκαίους όρους για να χαρακτηριστεί μια πράξη ενάρετη. Ο άνθρωπος πρέπει να έχει α) συνείδηση της πράξης του (ειδώς), β) την ανάλογη προαίρεση (προαιρούμενος), γ) σιγουριά και σταθερότητα στην πραγματοποίησή της (βεβαίως καί ἀμετακινήτως).

Το επόμενο στοιχείο που ορίζει την αρετή είναι ότι βρίσκεται στη μεσότητα σε σχέση με μας («ἐν μεσότητι οὔσα τῇ προς ἡμᾶς»). Αναφερόμαστε, λοιπόν, στην υποκειμενική μεσότητα, που βρίσκεται σε αντίθεση με την υπερβολή και την έλλειψη είναι κάτι το ορθό και επαινείται, γι' αυτό είναι και ο στόχος της αρετής.

Έπειτα, ο Αριστοτέλης αναφέρει ένα καινούριο στοιχείο στον ορισμό· η μεσότητα καθορίζεται από τη λογική («ὥρισμένη λόγῳ»). Με αυτό το στοιχείο ο Αριστοτέλης προσπαθεί να διευκρινίσει ότι το «μέσον πρὸς ἡμᾶς» δε σημαίνει ότι ο καθένας από μόνος του μπορεί να ορίσει τη μεσότητα σύμφωνα με το προσωπικό του υποκειμενικό κριτήριο και συμφέρον. Αντίθετα, ο λόγος είναι αρχικά ο νόμος που συνηθίζει τους πολίτες να ενεργούν ενάρετα· έπειτα έρχεται η λογική, η φρόνηση, που βοηθά το νόμο και τελειοποιεί το έργο.

Τέλος, η λογική καθορίζεται από το φρόνιμο άνθρωπο («ὥ ἂν ὁ φρόνιμος ὀρίσειεν»). Φρόνιμος είναι ο άνθρωπος στον οποίο ενώνονται και συνυπάρχουν όλες οι αρετές. Όταν υπάρχει η φρόνηση, γράφει αλλού ο Αριστοτέλης, όλες οι αρετές θα υπάρξουν. Οι διάφορες αρετές δείχνουν πώς αντιδρά ο φρόνιμος στις διάφορες περιστάσεις· αν λείπει μια αρετή, αποδιοργανώνεται το όλον. Έτσι, ο ηθικά σπουδαίος αποτελεί μέτρο σύγκρισης για τους άλλους.

B.3.

Η παράδοση λέει πως όταν έφευγε ο Αριστοτέλης από την Αθήνα, τον ρώτησαν «Τίς ἐστὶν ἡ τῶν Ἀθηναίων πόλις;». Εκείνος χαρακτήρισε την πόλη που τον φιλοξένησε τριάντα τόσα χρόνια με ένα αληθινά εντυπωσιακό επίθετο· την ονόμασε *παγκάλη*, πανέμορφη· παραπονέθηκε όμως πως πίσω από την ασύγκριτη ομορφιά της κρύβει μια ασχήμια από τις πιο σιχαμερές και τις πιο ανυπόφορες· χρησιμοποιώντας στίχους από την *Οδύσσεια* έκανε έναν δριμύ υπαινιγμό στους συκοφάντες, που δεν ήταν μόνο πολλοί στην Αθήνα· ήταν και ένα είδος που δεν έλειπε δυστυχώς ποτέ, αφού πάντα βρίσκονταν οι πρόθυμοι να διαδεχτούν τους προηγούμενους! Σύμφωνα με μια δεύτερη διήγηση τον ρώτησαν επίσης τις κρίσιμες εκείνες μέρες γιατί εγκατέλειπε την Αθήνα, κι εκείνος απάντησε ότι δεν ήθελε να δώσει στους Αθηναίους την ευκαιρία να σφάλουν για δεύτερη φορά σε βάρος της φιλοσοφίας, κάνοντας, βέβαια, τη φορά αυτή υπαινιγμό στη θανατική καταδίκη και στο τέλος του Σωκράτη.

B.4.

σχέση: ἔξις

ανόρθωση: κατορθοῦται (/ή/κατορθοῦν)

καθαίρεση: προαιρετική (/ή/ αἰρεῖσθαι)

απάθεια: πάθη (/ή/πάθεσι)

υπόλοιπο: ἔλλειψις (/ή/ ἔλλειψιν, ἐλλείπειν)

διαβλητός: ὑπερβολή (/ή/ὑπερβολήν, ὑπερβάλλειν)

εικαστικός: εἵκαζον

ουσία: ἐστίν (/ή/οὔσα)

πρακτική: πράξεις (/ή/πράξεσι)

ραστώνη: ῥᾶδιον

Γ.1. Μετάφραση

Αν όμως θα ζήσω περισσότερο χρόνο, ίσως θα είναι αναγκαίο να υφίσταμαι τα βάρη του γήρατος, και να βλέπω και να ακούω λιγότερο και να σκέφτομαι δυσκολότερα και να γίνομαι πιο δύσκολος στην κατανόηση (να μαθαίνω δυσκολότερα) και να ξεχνάω (πολύ) πιο εύκολα, και από αυτούς που ήμουν πρωτύτερα καλύτερος, από αυτούς να γίνομαι χειρότερος · αλλά όμως, αν βέβαια δεν τα καταλάβαινα αυτά, θα ήταν η ζωή μου ανυπόφορη, αν όμως τα αντιλαμβάνομαι πώς δε θα ζούσα αναγκαστικά χειρότερα και με μεγαλύτερη δυσφορία / δυσαρέσκεια; Αλλά βέβαια, αν θα πεθάνω άδικα, γι' αυτούς που με θανάτωσαν άδικα θα ήταν αισχρό / ντροπή αυτό· γιατί, αν η αδικία είναι αισχρή, πώς δεν είναι αισχρό να κάνεις οτιδήποτε άδικο;

Γ.2.

πλείω: (τοις) πολλοῖς

γήρως: (τῷ) γήρᾳ

δυσμαθέστερον: (τὴν) δυσμαθῇ

ταῦτα: τούτους

ἐμέ: ὑμῶν

ὁρᾶν: ἑώρα

ἀποβαίνειν: ἀπόβηθι

γίγνεσθαι: γενοίμεθα

αἰσθανόμενον: ἥσθηνται

ἀδικεῖν: ἀδικῆσαι

Γ.3.α

ἐπιτελεῖσθαι: τελικό απαρέμφατο ως υποκείμενο στην απρόσωπη έκφραση: «ἀναγκαῖον ἔσται» .

πρότερον: επιρρηματικός προσδιορισμός του χρόνου στο «ἦν».

τούτων: γενική συγκριτική, ετερόπτωτος προσδιορισμός στο «χείρω», β' όρος σύγκρισης.

ἀβίωτος: κατηγορούμενο στο «ό βίος» (:υποκείμενο του ῥ. «ἂν εἴη») μέσω του συνδετικού «ἂν εἴη».

ἐμέ: αντικείμενο στην επιθετική μετοχή «τοῖς ἀποκτεínaσι» .

ότιοῦν: σύστοιχο αντικείμενο στο «ποιεῖν».

Γ.3.β.

Αἰσθανομένω: υποθετική μετοχή, συνημμένη στο εννοούμενο **μοι** (δοτική προσωπική) και εξαρτάται από το «ἂν εἴη», ισοδυναμεί με δευτερεύουσα υποθετική πρόταση που εκφέρεται με εἰ και ευκτική και σε συνδυασμό με την απόδοση (ἂν εἴη, δυνητική Ευκτική) σχηματίζεται ο λανθάνων υποθετικός λόγος της απλής σκέψης.

Εἰ μὴ ταῦτα αἰσθανοίμην, ἀβίωτος ἂν εἴη (μοι) ό βίος

Επιμέλεια Καθηγητών Φροντιστηρίων Βακάλη